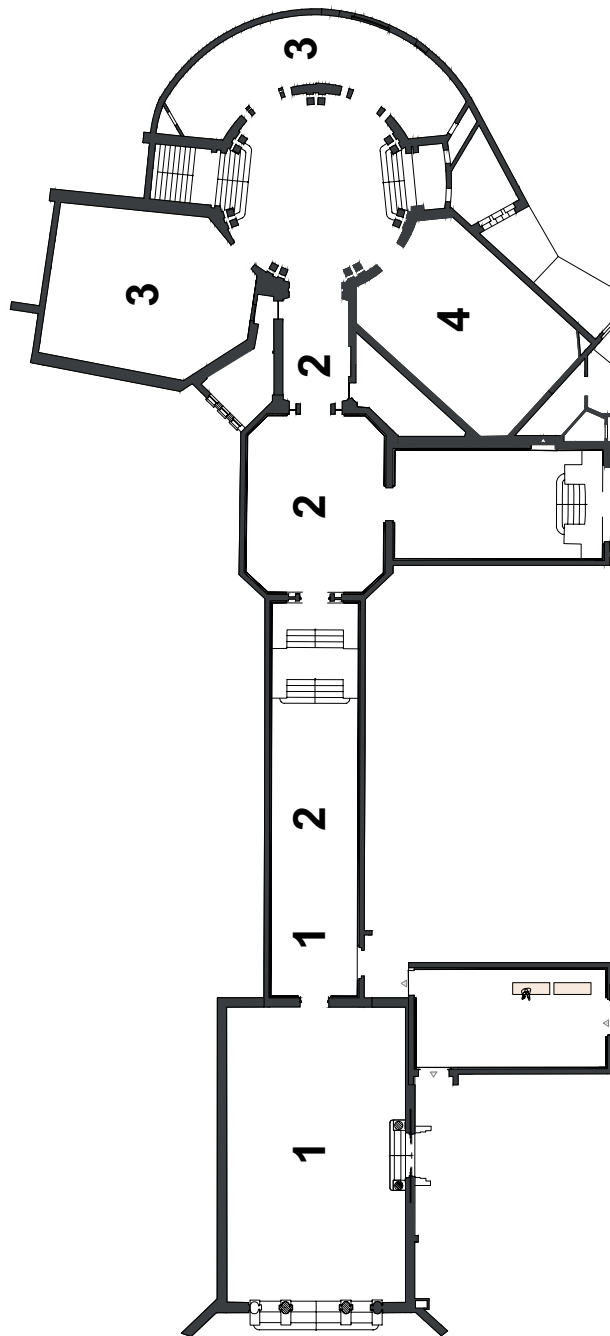

**BO
ZAR**

**A FEVERISH ERA IN JAPANESE ART
EXPRESSIONISM IN THE 50's AND 60's
14 OCT. 2016 – 22 JAN. 2017**

Bezoekersgids NL

- 1. HERHALING, OPEENHOPIJG EN VLAKDEKKING
- 2. TEXTUUR EN MATERIE
- 3. LICHAAM, ACTIE EN VLOEIENDE LIJNEN
- 4. OERBEELDEN EN ECOLOGISCHE BEELDEN

AVANT-GARDE: GISTEREN, VANDAAG ÉN MORGEN

Met een reeks tentoonstelling verkent BOZAR in 2016 en 2017 de betekenis én de nawerking van de avant-garde. Avant-gardisten koppelen kunst aan een nieuw mensbeeld en een opnieuw op te bouwen maatschappij. Beide wereldoorlogen markeren de kernperiodes van de 20ste-eeuwse avant-garde. Daarbij komt nog een derde tijdvak: het heden. Kunst (her)bekijken we altijd door een eigentijdse bril. Hoe leeft de geest van de avant-garde vandaag voort? En bevinden we ons vandaag – na het ‘postmodernisme’ – opnieuw op een maatschappelijk breukvlak?

Dit voorjaar gaf Theo Van Doesburg het startschot voor onze avant-gardereeks. Samen met zijn collega’s van De Stijl en het Bauhaus bracht hij kunst, leven en technologie dichter bij elkaar. In de zomer focuste BOZAR met *Facing the Future* op de heropleving van de avant-gardebewegingen tussen 1945-1968. Kunstenaars uit West- én Centraal-Europa grepen terug naar de verworvenheden van de historische avant-garde en zetten stevige stappen richting toekomst met kinetische kunst, media art en performances. *Facing the Future* reist nu verder naar ZKM in Karlsruhe en het Pushkin Museum in Moskou.

Met een nieuw drieluik tentoonstellingen opent BOZAR verder het blikveld op avant-gardekunst. *The Power of the Avant-garde. Now and Then* brengt een spanningsveld teweeg tussen vroeger en nu. De tentoonstelling kadert in de herdenkingen van de Eerste Wereldoorlog maar is geen thematisch overzicht geworden van kunstwerken *over* de oorlog. De oorlog zit *in* de beelden. De energie, de dynamiek, de versplintering, de utopieën en de beeldende kracht van wat vandaag ‘de historische avant-garde’ heet, zinderen na in de zalen. Met *Picasso. Sculptures* haalt BOZAR misschien wel de bekendste kunstenaar van de 20ste eeuw in huis. Picasso overbrugde de twee wereldoorlogen. Hij was een van de eerste moderne kunstenaars die zich op sleeptouw liet nemen door maskers en sculpturen uit Afrika en Oceanië. Al te lang overheerste in moderne kunst een eurocentrische kijk.

A Feverish Era in Japanese Art. Expressionism in the 1950’s and 1960’s leidt naar het naoorlogse Japan. Na de catastrofe van Hiroshima en Nagasaki stelde het land zich opnieuw open voor de wereld. Er kwam al gauw tweerichtingsverkeer tot stand. De Franse kunstcriticus Michel Tapié toonde de nieuwe *art informel* in Japan, Yves Klein bekwaamde er zich in kalligrafie en Japanse kunstenaars als Saburo Murakami en Kazuo Shiraga raakten betrokken bij de Duitse ZERO-beweging. Zij zetten de performancekunst mee op de agenda. De op materie, herhaling, abstractie en geste geënte informele kunst uit West-Europa kreeg in Japan een heel ‘natuurlijk’ klankbord. Traditie en avant-garde vloeiden samen.

Wordt vervolgd... Met een expo Yves Klein in 2017.

INLEIDING

Elf jaren waren er voorbijgegaan sinds Japan de Tweede Wereldoorlog had verloren, toen daar een aantal werken aankwam uit de collectie van de Franse criticus Michel Tapié, de uitvinder van het begrip 'art informel'. Een hele reeks naoorlogse Europese en Amerikaanse avant-gardes valt onder de noemer 'informele kunst'.

In deze kunst ligt de nadruk op de sporen die de handelingen van de kunstenaar nalaten, op levendige kleuren en op de materie als zodanig. Tijdens de oorlog en de Amerikaanse bezetting die erop volgde, hadden Japanse kunstenaars geen contact met de rest van de wereld. De groep werken die in 1956 hun land binnenkwam, had dan ook een enorme invloed. Tien jaar lang raasde de koorts van de informele kunst door Japan en 'besmette' ze niet alleen de westers georiënteerde schilder- en beeldhouwkunst, maar ook Japanse schilderwijzen, de lokale keramiek, *ikebana* en andere traditionele kunsten.

In deze tentoonstelling worden de ongehoorde exuberantie en de vele ontwikkelingen in deze periode van de geschiedenis van de Japanse kunst tot leven gebracht aan de hand van 58 werken. Japanse critici en kunstenaars onderscheidde vier basiselementen in de groep abstracte expressionistische werken van Michel Tapié en gebruikten ze als richtlijnen voor een nieuwe naoorlogse kunst in hun land: een allesomvattende picturale structuur, materie, actie en oerbeelden.. Alle vier hielden ze verband met problemen waarmee Japan in die tijd worstelde, zoals een groeiend etnisch bewustzijn na de nederlaag in de oorlog, het conservatiever wordende politieke en sociale klimaat en een gevoel van opstandigheid tegenover de kunstwereld. Het leverde een overvloed aan unieke werken op.

Hoewel de getoonde werken al vijftig of zestig jaar oud zijn, is hun boodschap bijzonder actueel. De reactie van de Japanners op artistieke stromingen en stijlen met een internationale oriëntatie duwt ons met onze neus op de wereld waarin we leven, een wereld waarin globalisme en nationalisme, hoe tegenstrijdig ze ook zijn, samen aan de orde van de dag zijn.

Ik hoop dat deze tentoonstelling niet alleen licht zal werpen op belangrijke artistieke trends in het naoorlogse Japan, maar ook zal leiden tot meer inzicht in de culturele banden tussen Japan en het Westen, met inbegrip van het naoorlogse België.

Shoichi Hirai
Curator

日本の敗戦から約10年経った1956 (昭和31) 年。欧米の最新の美術動向を示す一群の作品が、日本に上陸しました。それらは、戦後欧米で同時多発的に現れた前衛的な作品を「アンフォルメル」という独自の概念で論じたフランス人美術評論家、ミシェル・タピエのコレクションから選ばれたものでした。

作者のアクションの痕跡や鮮烈な色彩、素材そのものの生々しい物質感を強調したその作品の数々は、戦中から戦後の占領下にかけて長らく外の世界との関係を閉ざされてきた日本の美術家たちに大きな衝撃を与えました。そして以後約10年間、洋画や彫刻のみならず、日本画や陶芸、生け花といった日本の伝統的な造形表現において、“熱い”表現が爆発的に流行します。

本展は、ジャンルの広範さと展開の多様さにおいて日本の美術史上例を見ないこの特筆すべき現象を、58点の作品で紹介するものです。日本の美術評論家や美術家は、タピエがもたらした抽象表現主義的な作品から主に4つの要素を読み取り、戦後の日本の新しい美術を創造するための手がかりにしようとしました。その要素とは、アクション、原始的・生命的イメージ、オール・オーバーな画面構造、物質です。これら4つの要素が、敗戦後の民族意識の高まりや、保守化する政治や社会、美術界への反発心という当時の日本人固有の問題と強く結びつき、ユニークで豊かな成果をもたらしました。

ここに出品されている作品は、今から50～60年前に制作されたものですが、これらが語りかける言葉は非常に今日的で、なぜならば、国際化、普遍化を志向する美術の動向や様式を日本人がいかに受容したかを見ることは、グローバリズムとナショナリズムが矛盾をはらみながらも共存する現在の私たちの世界のありようを見ることに通じるからです。

本展がたんに日本の戦後美術のいち動向を紹介するだけでなく、戦後のベルギーを始めとする西洋と日本との文化的関係性の理解につながるものとなることを願っています。

本展企画者 平井章一

HERHALING, OPEENHOPIING EN VLAKDEKKING

Bij de abstracte expressionistische schilderijen die Michel Tapié naar Japan bracht, waren er een aantal met een heel bijzondere picturale structuur. Bij sommige ging het om de herhaling of opeenhoping van steeds hetzelfde motief, andere bevatten vormen zonder duidelijke contouren of waren volledig bedekt met kleurvelden. Vóór de oorlog had het Westen nooit zulke structuren gekend. Sinds de renaissance werkten schilders er met de lineaire perspectief en dus met de illusie van diepte, het onderscheid tussen figuur en achtergrond en het op elkaar inspelen van verticaal en horizontaal. Dat werd nu allemaal van tafel geveegd.

Tapié had het in zijn boeken en uiteenzettingen nooit rechtstreeks over deze structurele innovaties, maar ze liggen waarschijnlijk wel vervat in wat hij 'un art autre' ('een ander soort kunst') noemde. Was deze kunst, die het classicisme de rug toekeerde,

Miwa Chosei, *Waterfowl in Sunny Pond*, 1963, The National Museum of Modern Art, Kyoto. Werk te zien tot en met 27 november

immers niet gekenmerkt door een topologie met opeenhoping als een van haar fundamentele bestanddelen?

Japanners keken niet naar de wereld door de bril van de Euclidische meetkunde. Abstracte expressionistische schilderijen zonder duidelijk centrum maar met een eenvormige picturale structuur, en vlakke, in zichzelf gekeerde picturale ruimtes waren in de traditionele Japanse schilderkunst vanzelfsprekend. Bijgevolg werden de westerse werken die Tapié naar Japan bracht, met open armen ontvangen. Hun picturale grammatica werd immers onmiddellijk begrepen. Binnen de kortste keren was hun invloed merkbaar in de typisch Japanse schilderkunst, maar ook daarbuiten, bijvoorbeeld bij schilders die werkten in Europese stijlen. Tapiés werken werden dus zeer positief onthaald.

Hoewel deze afbeelding lijkt op andere abstracte werken, onthult een nader onderzoek een figuratief schilderij met vogels die zwemmen door het water. Het werk belicht hoe de erfgenamen van de traditionele Japanse schilderkunst ook werden aangetrokken tot de nieuwe compositorische stijl van de Westerse schilderkunst.

Zenmei Takase, *Mugen 36*, 1964, The National Museum of Modern Art, Kyoto

Zenmei Takase deed iets unieks: hij bedekte het hele beeldvlak met beelden uit de volkstradities en het dagelijks leven in Japan. Zo gebruikte hij onder meer *ohajiki* (een soort vlooienspel met glazen munten) en naamstempels. Voor dit werk maakte hij met een heet strijkijzer afdrukken van vermiljoenen zegels in een stuk hout en vulde hij de diepten in de geoxideerde delen met rode verf.

Masatoshi Masanobu, *Work*, 1064-65, The National Museum of Modern Art, Kyoto

Midden jaren 1950 was Masatoshi Masanobu een van de eerste Japanse kunstenaars die 'allesomvattend' schilderde. Concreet: hij bedekte het hele oppervlak van een werk met fijne toetsen en korte penseelstreken. In de jaren 1960 ging hij verder in deze richting en werkte hij met openstapelingen van vloeiende lijnen en op kammen lijkende vormen, zoals hier te zien is.

TEXTUUR EN MATERIE

Van de westerse expressionistische kunst namen de Japanse kunstenaars niet alleen de nadruk op actie over, maar ook het belang van textuur en materie.

De Japanners zijn in wezen een landbouwvolk. Voor hen is de steeds wisselende natuur niet iets wat moet worden veroverd, maar iets wat respect verdient. Mens en natuur vormen een twee-eenheid. Daarom ontwaren Japanners in natuurlijke materies vormen van goddelijke voorzienigheid en voorafschaduwingen van menselijk samenleven. Zoals er een verband is tussen actionpainting en kalligrafie, zo is er ook een band tussen de populariteit van kunst die het materiële benadrukt, en de Japanse gevoeligheid voor materie.

In een schilderij of sculptuur een beeld oproepen via het inbrengen van onbewerkt materiaal, is geen daad van menselijke expressie, maar een manier om het materiaal zichzelf te

laten uitdrukken. Gevolg van dit soort ingrepen is dat het gedaan is met de subject-objectrelatie, die in de kunst lang als vanzelfsprekend gold.

Voor Hariu Ichiro, een van de meest vooraanstaande kunstcritici van de jaren 1950 en 1960, moet een kunstenaar 'grondig en vastberaden weerstand bieden aan de objectivering van het zelf door de absurditeiten in de werkelijkheid bloot te leggen en de ermee samenhangende vorm van mens-zijn uit elkaar te halen'.

Bij de antikunstenaars gingen Hariu's verwijzingen naar nihilistische stromingen erin als zoete koek. Ze wilden lucht geven aan hun opgekropte frustraties over de situatie in de kunstwereld en de samenleving en verwierpen de heersende kunstvormen en esthetische opvattingen. Zo maakten ze de weg vrij voor de Mono-ha, een beweging uit de jaren 1970 waarin onbewerkte materie werd gebruikt.

Yoshishige Saito, *Work 7*, 1960, The National Museum of Modern Art, Kyoto

Yoshishige Saito maakte al voor de oorlog abstracte schilderijen. Na de oorlog duurde het lang voor hij weer aan het werk ging. Hij maakte nu avant-gardistische kunst met een sterke materiële inslag. Zo bewerkte hij met een elektrische boor het reliëf van beeldvlakken van gelamineerd multiplex. Van 1964 tot 1973 gaf hij les aan de Tama Art University in Tokio. Hij lag mee aan de basis van de Mono-ha, een beweging die opkwam in de late jaren 1960.

Tadahiro Ono, *Red Sand*, 1959, The National Museum of Art, Osaka

Tadahiro Ono geloofde dat de essentie van schoonheid te vinden was in weggegooide en vertrappelde materie, in afval dus. Hij was een van de door Tapié 'ontdekte' kunstenaars die internationale faam verwierven, maar werkte zijn hele leven in zijn geboortestad Fukui.

Shingo Kusuda, *Work*, 1963, The National Museum of Modern Art, Kyoto

Kusuda Shingo studeerde traditionele Japanse schilderkunst aan de kunstuniversiteit in Kioto, maar lanceerde eind jaren 1950 samen met andere kunstenaars een nieuwe revolutionaire beweging. De omgekeerde letters 'GS' op dit schilderij zijn gemaakt door het logo van een autoaccu in gips te drukken. Door dit soort dingen zag men in Kusuda later een van de pioniers van de Japanse popart.

LICHAAM, ACTIE EN VLOEIENDE LIJNEN

Heftigheid van de schilderdaad en levendigheid van de textuur (om het materiële aspect te benadrukken) zijn de opvallendste kenmerken van de expressionistische werken die Michel Tapié naar Japan bracht. Het eerste is nauw verwant aan wat gebeurt in de traditionele kalligrafie. Niet verwonderlijk dus dat actionpainting in Japan aansloeg.

Er werden al vroeger pogingen ondernomen om een brug te slaan tussen kalligrafie en naoorlogse schilderkunst. In 1952 namen enkele Japanse kunstenaars deel aan de Salon de Mai in Parijs. Achteraf haalde een bekende Japanse criticus bijzonder scherp naar hen uit: ze bleven onder de algemene standaard en ze zouden beter uitsluitend Japanse schilderijen maken. In hun streven naar een stijl waarin de lijn het onderwerp werd, zochten abstracte schilders in de regio Kansai – rond Kioto, het centrum van de traditionele cultuur – vanaf de

vroege jaren 1950 contact met avant-gardistische kalligrafen.

De mogelijkheden van de kalligrafie en haar vloeiende lijnen aftasten en je in het westerse kunstgebeuren wagen, het past in het tijds kader: Japan was zijn nationale soevereiniteit en zijn plaats op de internationale scène aan het terugwinnen. Het was tegen de achtergrond van dit groeiende bewustzijn, waarvan de hele Japanse kunstwereld doordrongen was, dat Tapié een nieuw soort westerse schilderkunst naar Japan kon brengen.

Tegelijk probeerde een jonge generatie kunstenaars betekenis te doen oprispen uit actie. Door de instorting van het militaristische wereldbeeld en de twijfel aan de Japanse waarden na de oorlogsnederlaag, hadden ze alle houvast verloren. Actie en daadkracht waren een fysieke manier om weer in contact te komen met zichzelf en de buitenwereld.

Yuichi Inoue, *Work No.9*, 1955, The National Museum of Modern Art, Kyoto. Photo by Shigefumi Kato

Yuichi Inoue was een revolutionaire naoorlogse kalligraaf. Hij brak met de traditionele visie dat het kalligraferen van karakters moest gebeuren met *sumi*-inkt en een penseel, week af van de traditionele vormen en gebruikte innovatieve technieken. Zijn werken hebben veel weg van schilderijen.

Kazuo Shiraga, *Tenbousei Ryoutouda*, work inspired by the Chinese novel *Shui Hu Zhuan* [*Water Margin*] by She Nai'a, 1962, The National Museum of Modern Art, Kyoto

In de late jaren 1950 vond Kazuo Shiraga zijn eigen vorm van actionpainting uit: hij legde een doek op de grond, haakte een touw aan het plafond en gleeed vervolgens met zijn voeten over het beeldvlak terwijl hij aan dat touw heen en weer zwierde. Michel Tapié was een groot bewonderaar van Shiraga's dynamische stijl en introduceerde zijn werk in het Westen.

Kanjiro Kawai, *Vase*, 1962, The National Museum of Modern Art, Kyoto

Reeds voor de oorlog verzette keramist Kanjiro Kawai zich tegen elke vorm van academisme. Techniek en schoonheid, praktische vormen, eenvoud en zuiverheid stonden bij hem voorop. Zijn avant-gardistische instelling deed hem na de oorlog, toen hij al niet zo jong meer was, op de meest onverwachte manieren actionpaintings maken.

OERBEELDEN EN ECOLOGISCHE BEELDEN

Bij de acties en daadkracht in de vorige afdeling ging het om een fysieke worsteling met de buitenwereld, maar na de oorlog ontdekten Japanse kunstenaars ook hoe ze fysiek konden doorstoten tot hun innerlijke wereld – tot hun eigenste zelf, tot wat daar sluimerde – en hoe ze vorm konden geven aan wat we de ‘oerenergie’ zouden kunnen noemen.

In 1951 was kunstenaar Okamoto Taro bij een bezoek aan het nationaal museum in Tokio verrast door de kracht die uitging van vaatwerk uit de Jomonperiode (12.000-300 v.C.). Kon hij de oerkracht van deze vitale vormtaal niet gebruiken om de Japanse kunst tot nieuw leven te wekken? In september 1955 werd in hetzelfde museum Mexicaanse kunst tentoongesteld. De eenvoud en kracht van deze moderne en hedendaagse werken en de politieke thema's die ze aansneden, joegen een schokgolf door

Taro Okamoto, *Men Aflame*, 1965, The National Museum of Modern Art, Tokyo

de Japanse kunstwereld, die sinds de Meijiperiode (1868-1912) aansluiting had gezocht bij die van het Westen. Vooral jongere kunstenaars waren onder de indruk van deze eenvoud en kracht.

Ook deze groeiende belangstelling voor oerthema's die rechtstreeks verband hielden met de Japanse identiteit, was een vruchtbare bodem voor Tapiés initiatief om het land te doen kennismaken met expressionistische westerse schilderijen. Vooral de werken uit Karel Appels Cobragroep trokken de aandacht. Voor Japanse critici betekenden ze de ontdekking van ‘een directe stroom van diepmenselijke emotie’ en van ‘het innerlijke vuur van levende wezens’.

Kort daarna maakten Japanse kunstenaars uit alle mogelijke disciplines talloze werken die getuigden van een zoeken naar oerbeelden.

Kort na de Tweede Wereldoorlog probeerde Taro Okamoto de kunst van zijn land te verjongen en zijn eigen werk te doen evolueren met behulp van de oerenergie van oud Japans aardewerk en van traditionele gebruiken. Hij zag wel iets in de westerse kunst die Tapié promoveerde en hielp de Fransman om dit soort werk naar Japan te brengen.

Shuji Asada ging innoverend om met een eerbiedwaardige traditie uit Kioto: het verven van stoffen. Toen hij in de vroege jaren 1960 begon met monochrome werken met vormen die aan primitieve wezens en monsters deden denken, wist hij nog niet dat hij daardoor eerder als kunstenaar dan als ambachtsman bekend zou worden.

Shuji Asada, *Gu-B*, 1962, The National Museum of Modern Art, Kyoto. Photo by Shigefumi Kato

Takesada Matsutani, *Propagation 63*, 1963, The National Museum of Modern Art, Kyoto. Photo by Shigefumi Kato

In de jaren 1960 begon Takesada Matsutani kunst te maken met een product dat pas op de markt was gekomen: vinyl plakfolie. Hij kreeg veel aandacht voor werken waarvoor hij lucht onder de folie blies en er daarna insnijdingen in maakte. De ecologische vormen die zo ontstonden, deden denken aan vrouwelijke genitaliën en aan kieuwen.

ATARIMAE-NO-KOTO (VANZELF-SPREKEND)

Performance door kunstenaar Sadaharu Horio

(Kobe 1939, woont en werkt in Kobe)

BOZAR 13 - 16 oktober 2016

Sadaharu Horio wordt beschouwd als een van de meest experimentele Japanse kunstenaars van de 20e eeuw en behoort in zijn thuisland tot de pioniers van de moderne performancekunst.

In 1966 sloot hij zich aan bij de toen al zeer beroemde Japanse avant-gardegroep Gutai, waaraan hij een belangrijke inhoudelijke bijdrage leverde met performances en experimenteel werk, tot de groep in 1972 werd ontbonden. Horio bleef echter onophoudelijk actief en is ook nu nog jaarlijks bij meer dan 100 projecten betrokken, waaronder solo- en collectieve tentoonstellingen, naast indrukwekkende performances die vaak werden gekenmerkt door een grote interactie met het publiek.

Tot Horio's bekendste werk hoort de reeks schilderijen van verloren voorwerpen *Atarimae-no-koto* (Vanzelfsprekend), met stukken huishoudelijk afval, stukjes touw, hout, takken, wortels, planken, kratten, dozen, stenen en leder.

© Axel Vervoort Gallery

Horio schildert elke dag, ongeacht de omstandigheden, volgens een ritueel dat zijn kunst helemaal in zijn leven integreert. Hij verwerpt het idee dat de persoon volledige controle heeft over het eindproduct, en volgt de opeenvolging van kleuren in zijn verdoos. Zo werkt hij volgens een vaste formule en vermijdt hij dat de kleuren een bepaalde symboliek of impliciete betekenis krijgen. Sadaharu Horio wil de boodschap in stand houden dat kunst maken een dagelijkse praktijk is, iets wat iedereen kan doen. Zijn performances zijn interactief en vreugdevol. Ze treden in dialoog met het openbare leven, met kinderen en volwassenen.

Na een reeks performances op de dag van de opening voor het publiek zal de kunstenaar ook optreden op vrijdag 14 oktober met studenten, en tijdens het weekend in het kader van gezinsactiviteiten.

SOLEIL NOIR - Lezing Jeunesse et Arts Plastiques (JAP)

06.12.2016 – 20:00

Herbeleef een tentoonstelling in Osaka in de jaren 1970! Benoît Buquet (Université Français Rabelais de Tours) zal het hebben over Gutai, Moni-Ha, Taro Akamoto en andere avant-gardebewegingen. Mis het niet!

JAPANS EXPRESSIONISME EN VICTOR HORTA

Als twee woorden deze periode in de geschiedenis van de Japanse kunst kunnen karakteriseren, zijn het 'textuur' en 'materie'. Interessant is dat beide ook in het discours van en over de westerse moderniteit van belang zijn.

Het gebouw van Victor Horta waarin BOZAR, het Paleis voor Schone Kunsten, is ondergebracht, is een mysterieuze wereld met een structuur die inspeelt op de topografie van Brussel. Dit door en door Belgische gebouw ademt westerseheid. De muren zijn primaire elementen die zo expressieloos mogelijk zijn gehouden om de kunst alle ruimte te geven.

In oosterse culturen zoals de Japanse ligt de nadruk traditioneel op het

horizontale, op vloeren en daken. Daardoor is de relatie tot kunst en het tonen ervan heel anders dan in het Westen.

Daarom wordt de expressie van het gebouw hier zo klein mogelijk gemaakt. De stille, niet-expressieve muur wordt doorgetrokken tot een eind op de sprekende, expressieve vloer: East meets West. Misschien is dit wel de zuiverste manier om hulde te brengen aan de koortsige tijd van creativiteit in de Japanse kunstgeschiedenis die de jaren 1950 en 1960 waren, want tenslotte is dit een tentoonstelling over de ontmoeting tussen vormabstractie en betekenis.

Christian Kieckens, Steven Schenk en Daisuke Hattori

Colophon

**A Feverish Era in Japanese Art
Expressionism of the 1950's and 1960's**
Centre for Fine Arts, Brussels
14th October – 22nd January 2017

This visitor's guide is published on the occasion of the exhibition "A Feverish Era in Japanese Art. Expressionism in the 1950's and 1960's"; jointly organised by Centre for Fine Arts, Brussels (BOZAR), The National Museum of Modern Art, Kyoto and The Japan Foundation

Texts: Shoichi Hirai, Kurt De Boodt, Christian Kieckens, Steven Schenk and Daisuke Hattori and the redaction pool BOZAR

Translators: Christopher Stephens (EN), Wouter Meeus (NL), and Judith Hoorens (FR)

Coordination: Marianne van Boxelaere and Alberta Sessa

Lay-out: Olivier Rouxhet

EXHIBITION

CHIEF EXECUTIVE OFFICER – ARTISTIC DIRECTOR: Paul Dujardin

HEAD OF EXHIBITIONS: Sophie Lauwers

CURATORS: Shoichi Hirai, Ryuichi Matsubara and Jitsuko Ogura (The National Museum of Modern Art, Kyoto)

EXHIBITION COORDINATOR: Alberta Sessa

SCENOGRAPHY: Christian Kieckens Architects bvba / Schenk Hattori Architecture Atelier bvba

HEAD OF PRODUCTION: Evelyne Hinqué

TECHNICAL COORDINATION: Nicolas Bernus

With dedicated support by Axelle Ancion, Tarquin Billiet, Kurt De Boodt, Gunther De Wit, Laurence Ejzyn, Colin Fincoeur, Vera Kotaji, Olivier Rouxhet, Diane Van Hauwaert, Sylvie Verbeke, the BOZAR art handlers and BOZAR hosts

THE JAPAN FOUNDATION

Masanobu Ito, Executive Director, Arts and Culture Department

Atsuko Sato, Director, International Operations Section II, Arts and Culture Department

Akiko Tokuyama, Coordinator, International Operations Section II, Arts and Culture Department

Marie Suzuki, Assistant Director, International Operations Section II, Arts and Culture Department

TRANSVERSAL PROGRAMME

MUSIC, CINEMA, ARCHITECTURE, STUDIO, LITERATURE

ACKNOWLEDGMENTS

The exhibition is organized on the occasion of 150 Year of Friendship between Japan and Belgium.

Special thanks to:

The National Museum of Modern Art, Tokyo

The National Museum of Art, Osaka

Tokoname City, The Board of Education

And especially to Axel and May Vervoordt, Tatsuro Miki, Anne-Sophie Dussolier, Sadaharu Horio, Kenji Haraguchi, Marleen Van Waeyenbergh, Yoko Oyamada, Frederic Hessler

KINGDOM OF BELGIUM

INFO & TICKETS

Toegang

Ravensteinstraat 23, 1000 Brussel

Din > Zon: 10:00 > 18:00

Don: 10:00 > 21:00

+32 2 507 82 00 – www.bozar.be

Op vertoon van je ticket krijg je korting op de tentoonstelling *UKIYO-E* die je van 21.10.2016 tot 12.02.2017 kan bezoeken in het Jubelparkmuseum.

Korting op tentoonstellingen

Volg ons op

Mediapartners:

V.u. Paul Dujardin, Ravensteinstraat 23 – 1000 Brussel

Copyright Cover: Shiryu Morita, *Bottom*, 1955,
The National Museum of Modern Art, Kyoto

ROND A FEVERISH ERA IN JAPANESE ART. EXPRESSIONISM IN THE 50'S AND 60'S

Rondleidingen

+32 2 507 83 36 – groups@bozar.be

Lunch Tour

Vrijdag: 12:30

14.10 - 11.11 - 2.12 – 23.12 - 13.01.2017

€ 12

Koop je ticket online of via BOZAR TICKETS

Scholen

Ben je leerkracht en wil je samen met je leerlingen de tentoonstelling bezoeken? Neem dan contact met ons op via +32 (0)2 507 83 36 of groups@bozar.be € 30 voor de gids (max. 15 leerlingen) + 1 € per leerling (vrije toegang voor 1 leerkracht per 15 leerlingen) Japans, Nederlands, Frans, Engels of gebarentaal.

Family

INTERACTIEVE PERFORMANCE

– Sadaharu Horio

14 – 15 - 16.10.2016 – 14:30

Interactieve performance van kunstenaar en performer Sadaharu Horio tijdens het openingsweekend van de tentoonstelling. Niet te missen!

TOKYO HEROES – Interactief

concert met het OPRL

10.12.2016 – 10:00

Stille held of roekeloze held?

Luisterend naar een muziekkuitvoering door het Koninklijk Filharmonisch Orkest van Luik kunnen je kinderen zich zowel het ene als het andere wanen.

Hou contact en schrijf in op onze nieuwsbrief via studios@bozar.be

MUSIC

IN HET KADER VAN HET ARS MUSICA FESTIVAL – Brussels Philharmonic

12.11.2016 – 20:00

De nieuwe editie van het Ars Musica Festival, een festival van hedendaagse muziek, is grotendeels aan Japan gewijd.

*FOCUS JONGE COMPONISTEN – Thérèse Malengreau en leden van het NOB

13.11.2016 – 11:00

Nieuwsgierig als ze is, verkennt pianiste Thérèse Malengreau het werk van Japanse componisten die beïnvloed zijn door de muziek van het Westen.

*CHRISTOPHE DESJARDINS, WILHEM LATCHOUMIA

14.11.2016 – 20:00

Naast werk van Russische componisten brengen pianist Wilhem Latchoumia en altviolist Christophe Desjardins werk van de Japanse componist Noriko Baba.

*ORCHESTRE PHILHARMONIQUE ROYAL DE LIÈGE

18.11.2016 – 20:00

Met zijn nieuwe muziekstuk brengt Claude Ledoux hulde aan de *shakuhachi*, de Aziatische fluit.

*NATIONAAL ORKEST VAN BELGIË

20.11.2016 – 15:00

*QUATUOR DIOTIMA

20.11.2016 – 20:00

Geen ensemble is meer geschikt om werk uit te voeren van Toshio Hosokawa, misschien wel de belangrijkste levende Japanse componist, dan het Diotima Quartet.

*MUSIQUES NOUVELLES

21.11.2016 – 20:00

Rond 'Max Mon Amour' door Nagisa Oshima.

*ENSEMBLE MODERN

22.11.2016 – 20:00

Ensemble Modern brengt werk van Jörg Widmann, artist in residence in BOZAR, en van de Japanse componisten Joji Yuasa en Seyko Itoh.

*ALEXANDER MELNIKOV

24.11.2016 – 20:00

Alexander Melnikov speelt *Triadic Memories* (1981) van Morton Feldman. De componist schreef dit werk, het beroemdste uit zijn oeuvre voor piano, voor de avant-gardepianisten Aki Takahashi en Roger Woodward.

*DUMOULIN/VERBRUGGEN/ HAINO

25.11.2016 – 20:30

Een hoogst originele combinatie van zang, drums en elektronica leidt tot een volledig nieuwe invulling van het begrip 'freejazz'.

CINEMA

SNAKE DANCE – Manu Riche & Patrick Marnham

Projectie met daarna een pianorecital door Jun Kanno

11.09.2016 – 20:00

Twee ervaren vertellers, filmmaker Manu Riche en schrijver Patrick Marnham, bundelen hun krachten om het verhaal te vertellen van de uitvinding van de atoombom en de onbedoelde gevolgen daarvan voor onze huidige wereld.

FESTIVAL INTERNATIONAL DU FILM DE BRUXELLES

20, 21, & 23.11.2016 – 21:00

Met zijn rijke en gevarieerde programma biedt het FIFB een verfrissende kijk op de wereld.

HAPPY HOUR – Ryusuke Hamaguchi

In het kader van 'Are You Series?'

06.12.2016 – 20:00

Een ambitieuze film met een eigenzinnig ritme over het leven van vier vriendinnen in Kobe.

ARCHITECTURE

ATELIER BOW-WOW

Lezing Yoshiharu Tsukamoto

17.11.2016 – 20:00

Het Japanse architectenbureau Atelier Bow-Wow werd in 1992 door Yoshiharu Tsukamoto en Momoyo Kaijima opgericht. Het verwierf wereldwijde faam met het boek *Pet Architecture*: een inventaris van restructies met vreemde vormen in de megalopolis Tokio. BOZAR en A+ nodigen Atelier Bow-Wow uit voor een lezing.

INTERCALARY SPACES – Damien Faure

Cycle 'Architecture on Film'

18.12.2016 – 20:00

De jonge Franse regisseur Damien Faure heeft al zo'n 15 films op zijn actief en won meerdere prijzen. Met *Intercalary Spaces* dompelt hij de kijker op een nooit eerder geziene wijze onder in de stad Tokio.

LITERATURE

YOKO TAWADA

05.10.2016 – 20:00 > 21:30

Yoko Tawada, geboren in Tokio, woont al meer dan dertig jaar in Duitsland. Ze schrijft in het Japans en het Duits. Haar verhalen zijn vaak gesitueerd in gebieden waar verschillende culturen en talen elkaar ontmoeten en met elkaar botsen. *The New Yorker* vergeleek haar werk met dat van Bruno Schulz en Franz Kafka. Tawada gaat in BOZAR in gesprek met de schrijvers Ilija Trojanow en Kristine Bilkau.

In het kader van de Frankfurter Buchmesse.

Photo | Foto Beata Szparagowska

Voel je thuis bij BOZAR

Een bezoek brengen aan BOZAR, dat is ook kuieren door het Paleis voor Schone Kunsten, snuisteren in de BOOKSHOP, een kop koffie drinken in BOZAR CAFÉ VICTOR, een stukje eten in de BRASSERIE of met vrienden en familie een rondleiding door de tentoonstellingen volgen.

BOZAR CAFÉ VICTOR

Ravensteinstraat 23

1000 Brussel

10:00 – 22:00, gesloten op maandag

BOZAR BOOKSHOP by Walther König

(coming soon)

Ravensteinstraat 23

1000 Brussel

10:00 – 18:00, gesloten op maandag

Donderdag: open tot 21:00

BOZAR BRASSERIE

Paleis voor Schone Kunsten

Baron Hortastraat 3

1000 Brussel

EXPO

THE POWER OF THE AVANT-GARDE
NOW AND THEN

29 SEP. '16 – 22 JAN. '17

CONGO ART WORKS

POPULAR PAINTING

07 OCT. '16 – 22 JAN. '17

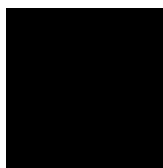
PICASSO. SCULPTURES

26 OCT. '16 – 05 MAR. '17

JPN (B)XL

#JPNBXL

MADE IN JAPAN

FROM THE FIFTIES
UNTIL NOW

07.10.2016 - 08.11.2016

www.ccstrombeek.be

IN PRAISE OF WAVES
JAPAN AS SOURCE
OF INSPIRATION TODAY

12.10.2016 - 12.11.2016

www.workspacebrussels.be

UKIYO-E

THE FINEST JAPANESE PRINTS

21.10.16 - 12.02.2017

@ CINQUANTENAIRE MUSEUM

WWW.KMKG-MRAH.BE

